

Лукашенко Наталія
*кандидатка мистецтвознавства, професорка,
заслужена діячка мистецтв України,
завідувачка кафедри загального та спеціалізованого фортепіано
Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського
(м. Київ)*

ПОЛТАВСЬКИЙ НЕЙГАУЗ

Початкова освіта – це основа розвитку і становлення дитини як майбутнього члена суспільства. Цей етап навчання відіграє важливу роль у житті кожної людини. У цей період, крім базових знань, дитина засвоює навички комунікації, навчається самостійно вирішувати проблеми, водночас формується прагнення пізнавати навколишній світ, бажання досягати нових результатів. Велику роль у вихованні гармонійно розвинутої особистості відіграє вивчення мистецьких дисциплін, серед яких насамперед зазначимо музику, адже музикування суттєво впливає на емоційний розвиток дитини, сприяє розкриттю її внутрішнього світу, підвищенню самооцінки і впевненості у своїх силах.

З музичної школи починається і формування професійного музиканта. Саме там він уперше торкається свого інструмента, видобуває свої перші звуки, вивчає основи музичної грамоти, дізнається про різних композиторів, створює перші мелодії, які потім стають справжньою музикою, а музика згодом – справою всього життя. Тому такими надзвичайно цінними є вчителі як початкової ланки освіти – музичної школи, так і середньої – музичних училищ, нині коледжів. Їхні настанови і поради, знання й уміння, передані учням, – це основне підґрунтя, необхідне для подальшого успішного навчання молоді у закладах вищої музичної освіти – консерваторіях і академіях.

Роль педагога початкової та середньої ланок музичної освіти надзвичайно важлива у складному освітньому процесі з підготовки фахівця. Історія України знає чимало видатних постатей музикантів-педагогів, які працювали в закладах вищої освіти, але переймалися й проблемами початкового етапу навчання: публікували наукові праці, укладали репертуарні збірки для школярів, писали музичні твори для дітей різного віку. До прикладу:

Ісак Якович Беркович (1902–1972), видатний український педагог і композитор. Його навчально-методичний посібник «Школа гри на фортепіано» (1962) добре відомий викладачам закладів початкової музичної освіти, він і досі активно використовується в музичних школах. У співавторстві з Юхимом Ісаковичем Толпіним Ісак Беркович упорядкував фортепіанні альбоми для юних музикантів. Його посібники містять методичні рекомендації з різних питань фортепіанного мистецтва: жанру, ритмічної організації матеріалу, педалізації, артикуляції, динаміки тощо, загалом охоплюють весь комплекс технічних прийомів і виконавських засобів, спрямованих на розвиток і формування

піаністичної майстерності учнів. І. Я. Беркович написав також чимало музичних творів для дітей та юнацтва.

Борис Овсійович Міліч (1904–1986) – автор численних праць із методики викладання гри на фортепіано. Його серія збірників «Фортепіано» від першого до сьомого класів музичних шкіл добре відома і донині. За його посібниками виховалось не одне покоління музикантів та слухачів – справжніх поціновувачів музичного мистецтва.

Наталя Олександрівна Маркевич (1934–2022), доцент кафедри загального та спеціалізованого фортепіано Київської консерваторії (тепер – Національної музичної академії України) імені П. І. Чайковського, у співавторстві з Валерією Дмитрівною Шульгіною уклала кілька репертуарних посібників для учнів музичних шкіл від першого до п'ятого класів із докладною характеристикою кожної п'єси та методичними рекомендаціями щодо виконання.

Жанна Іванівна Аністратенко-Хурсіна розробила лекційний курс і проводила практичні заняття зі студентами фортепіанного факультету консерваторії в школі-студії, де могли безкоштовно навчатися гри на фортепіано та інших інструментах усі охочі.

Ігор Михайлович Рябов (1930–2006), український піаніст, педагог-методист, професор кафедри спеціального фортепіано НМАУ ім. П. І. Чайковського написав багато науково-методичних праць та посібників для викладачів закладів мистецької освіти, починаючи від музичних шкіл до консерваторій.

Отже, українські викладачі-піаністи своїми науковими й методичними працями, репертуарними збірками, музичними творами для дітей та юнацтва сприяли розвитку фортепіанної освіти. Серед них – і мій учитель у Київському музичному училищі імені Р. М. Глієра, незабутній Анатолій Іванович Ребро, який на момент мого навчання завідував відділом фортепіано цього знаного закладу освіти.

Мій улюблений учитель народився 2 лютого 1929 року на Полтавщині, у селі Діброва Диканського району. Знаменита Диканька, оспівана у творах Миколи Гоголя, теж українця за походженням, – квітучий край, сповнений чудових пісень, має давні традиції і багате історичне минуле!

Батько Анатолія Ребра був учителем, викладав українську мову і літературу у школі, вирізнявся неабиякими музичними здібностями – грав на скрипці, керував аматорським хором учителів. Мати була домогосподаркою і знала безліч українських народних пісень.

Навчатися гри на фортепіано малий Анатолій розпочав приватно, уже в Полтаві, куди родина переїхала перед війною. Його вчителем став Олександр Важенін, учень Фелікса Блуменфельда по класу фортепіано та Миколи Римського-Корсакова по класу композиції. Але навчання зупинила війна, і

тільки після звільнення Полтави від фашистів почала працювати музична школа. У 1946 році 17 річний Анатолій вступає до Київської середньої спеціальної школи-інтернату імені М. В. Лисенка в клас Лева Акимовича Вайнтрауба. У 1949 році Анатолій Ребро стає студентом Київської державної консерваторії, після закінчення якої 1954 року починає працювати у Полтавському музичному училищі імені М. В. Лисенка. Там він зацікавився фортепіанною педагогікою, шукав і активно використовував нові технічні прийоми у роботі з учнями, що давало хороші практичні результати: дві його перші учениці вступили до українських музичних вишів. У 1959 році А. Ребра запросили на роботу в Київське державне музичне училище імені Р. М. Глієра спочатку концертмейстером, а потім довірили перших двох студенток. Результат роботи молодого педагога вразив комісію, коли дівчата успішно виступили в концерті. З того часу Анатолій Іванович мав повне педагогічне навантаження. Його клас закінчили 100 студентів, з них 68 випускників вступили до консерваторій. Більше десяти років він очолював фортепіанний відділ музичного училища.

Маючи міцну піаністичну базу, А. Ребро поєднував найкращі надбання фортепіанної педагогіки та свій досвід, уміло розкриваючи здібності кожного учня. Він робив це творчо і надзвичайно результативно. У музичному училищі Анатолій Іванович подружився зі своїми колегами Ольгою Григорівною Орловою та Миколою Івановичем Кузьмінім, обмінювався з ними своїми знахідками, досвідом, враженнями, спостереженнями. Велика дружба пов'язувала його з Ігорем Михайловичем Рябовим, професором Київської державної консерваторії імені П. І. Чайковського, який щедро ділився секретами фортепіанної майстерності: розповідав про засоби й прийоми подолання технічних труднощів, володіння звуком, досягнення фактури тощо. Анатолій Іванович захоплювався науково-теоретичними працями Г. Нейгауза, Ж. Люссі, Б. Асаф'єва, І. Браудо.

Генріх Густавович Нейгауз був для Анатолія Ребра взірцем педагога, піаніста, музиканта. Він теж народився в Україні, у Єлисаветграді (нинішній Кропивницький), викладав у Київській консерваторії від 1918 до 1922 року. Тобто, роки його дитинства і юності, найважливіші в житті кожної людини, пройшли саме в Україні. Анатолій Іванович любив цитувати слова Генріха Нейгауза. Особливо часто звучали фрази: «... одне з головних завдань педагога – зробити якомога швидше і ґрунтовніше так, щоб бути непотрібним учню...» [3, с. 194] або «... учитель гри на будь-якому інструменті ... має бути насамперед учителем, тобто роз'яснювачем і тлумачем музики» [3, с. 196]. Праця Г. Г. Нейгауза «Про мистецтво фортепіанної гри» (1959) була для Анатолія Івановича настільною книгою. У ній автор сміливо захищає новаторські підходи у фортепіанній педагогіці, засуджує рутинне «натаскування», нав'язування учневі свого бачення твору. Нейгауз до кожного свого студента умів майстерно

підібрати ключик, за допомогою якого розкривав його приховані можливості, творчий потенціал, розвивав музичне мислення, розширював культурний світогляд. Нейгаузівські методи педагогічної роботи використовував у своїй практиці й А. Ребро. Знання засобів музичної виразності й доскональне володіння ними стало у педагогічній роботі тим потужним підґрунтям, яке й дало змогу А. Ребру знаходити індивідуальний підхід до кожного учня і максимально розвивати його творчі якості.

Для майбутніх поколінь Анатолій Іванович залишив свою ґрунтовну працю «Деякі питання мистецтва фортепіанної гри (роздуми вчителя музики)», яку, на жаль, так і не встиг закінчити. Матеріали рукописів упорядкував його син, Ярослав Ребро, 2011 року видав цю книгу – надзвичайно корисну для викладачів фортепіано. У ній Анатолій Іванович багато уваги приділяє вивченню засобів музичної виразності (мелодії, ритму, артикуляції, гармонії, динаміки, тембру, фактури), які детально описує та пояснює. У книзі є окремий розділ, присвячений фортепіанній техніці: дрібній – пальцевій, октавній (у швидкому темпі *staccato e leggiero* та октави на *forte* і *fortissimo*), акордовій, подвійним нотам, опорі та координації. Автор звертає увагу й на розвиток творчих здібностей учнів, надає слушні рекомендації щодо організації занять у класі, акцентуючи увагу на самостійності учня у пошуках краси звучання, власної інтерпретації твору. У педагогічній роботі А. Ребро органічно поєднував здобутки різних піаністичних шкіл. Зважаючи на значні педагогічні досягнення митця, можемо говорити про його власну школу – школу Анатолія Івановича Ребра, естетичні ідеали якої пов'язані з найбільш фундаментальними цінностями фортепіанного мистецтва. Його творчий вплив на учня характеризується відкритістю у спілкуванні й постійній співпраці, власним прикладом відданого ставлення до професії, повагою до молодих музикантів.

Учні Анатолія Івановича і донині іменують себе «ребрятами» та щороку 2 лютого відзначають день його народження. Для них він – Учитель з великої букви, який дав їм путівки у світ музики, вселив упевненість у своїх силах. У його особі поєдналися талановитий піаніст, педагог-вихователі виняткового обдарування, людина прекрасної душі. Із життєвими принципами свого вчителя і досі звіряють свої думки, плани і вчинки його випускники: Леся Максименко, Олена Синчук, Наталія Селіна, Олена Тичко – нині провідні концертмейстери НМАУ ім. П. І. Чайковського; Тетяна Черепанова, Лілія Приходько, Віктор Суворов, Тамара Слюсар, Лілія Шевцова, Олена Корнієнко – викладачі дитячих музичних шкіл Києва і Запоріжжя; Євген Куришев – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інструментально-виконавської майстерності факультету музичного мистецтва і хореографії Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, лауреат наукової премії імені Бориса Грінченка.

Пропоную ознайомитися зі спогадами учнів Анатолія Івановича Ребра про роки навчання в нього:

Євген Куришев: «...Київське державне музичне училище імені Р. М. Глієра, Alma Mater багатьох талановитих українських музикантів, у 70-х роках минулого століття – це один із провідних музичних навчальних закладів країни. Його славетна історія, приголомшливий склад викладачів, натхненна, творча атмосфера музичного спілкування – усе це сприяло створенню чудових умов для професійного зростання юних піаністів, скрипалів, вокалістів... Фортепіанний відділ, яким багато років керував Анатолій Іванович Ребро, був окрасою Училища: яскраві академконцерти, конкурси, виступи учнів відділу у Малій залі Консерваторії назавжди залишились у пам'яті учнів та викладачів! Педагогічний склад відділу – це плеяда видатних професіоналів фортепіанного мистецтва, серед яких – незабутні Ольга Григорівна Орлова, Лідія Борисівна Шур, Олена Михайлівна Вериківська, донька відомого українського композитора Михайла Івановича Вериківського та багато інших. Клас Анатолія Івановича завжди був осередком творчих пошуків: на уроках панувала атмосфера натхнення, співпраці, мистецького спілкування. У пам'яті передусім – безмежна доброзичливість учителя, бажання здійснити для учня все можливе і неможливе. Його численні учні вступали до Київської та інших консерваторій держави, а зараз працюють у різних країнах світу – у дитячих музичних школах, училищах, фахових коледжах та вищих навчальних закладах. Тоді, коли я навчався на третьому курсі училища, Анатолій Іванович на одному із занять повідомив, що у Київській консерваторії з наступного року працюватиме видатний піаніст Олександр Олександрович Александров і, сказав мені учитель, «тобі чудово було би далі вчитись саме в нього!». Але ж до випуску ще далеко, третій курс. Щоб вступити в консерваторію, тоді потрібно було здобути спочатку середню освіту в загальноосвітній школі. Це важко, але ідея та ентузіазм творчого керівника зробили, здавалося, неможливе: наступного року я вступив до Київської консерваторії і саме в клас професора Олександра Олександровича Александрова, а 1976 року до нього ж і у фортепіанну аспірантуру (асистентуру-стажування).

Фортепіанні заняття Анатолія Івановича на все життя залишились зразком творчої співпраці, філігранного ставлення до тексту твору, яскравих мистецьких емоцій. Важливого значення він надавав концертній практиці учня, формуванню його індивідуальної творчої особистості. А. І. Ребро – видатний викладач-піаніст, ім'я якого сяє в сузір'ї корифеїв Київського музичного училища імені Р. М. Глієра.

Р.С. Думаю, крім фортепіанного виконавства, він навчав (і навчив!) мене ставити перед собою високу, іноді, здавалося б, недосяжну мету і працювати над її втіленням та реалізацією всупереч усім обставинам та умовам! Потім я часто

згадував цей період життя, уявляв, що б сказав, порадив Анатолій Іванович. Мабуть, так: «Спробуймо!». Під цим «прапором» вдалося організувати і провести два Всеукраїнські конкурси серед студентів педагогічних університетів на звання найкращого у професії, розробити для педвишів спеціалізацію «Педагог-піаніст», знайти та дослідити музичний архів видатного українського поета, письменника, педагога і громадського діяча Бориса Грінченка, ім'ям якого названо Київський столичний університет, де я працюю останні п'ятнадцять років.

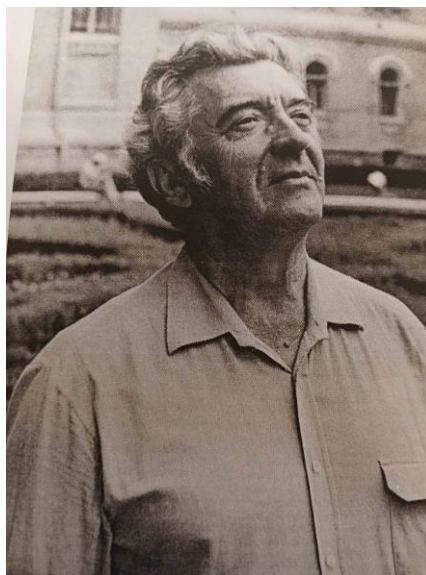
Я безмежно вдячний вельмишановному Анатолію Івановичу і за його чудову фортепіанну школу, і за його школу ЖИТТЯ!» [1, арк. 1–2].

Наталія Лукашенко: «В особі мого дорогого вчителя гармонійно поєдналися талановитий піаніст, педагог-вихователь виняткового обдарування та прекрасної душі людина. Ім'я Анатолія Івановича я завжди називаю серед тих, хто відіграв визначальну роль у моєму житті. Я безмежно вдячна йому за батьківську турботу, за віру в мій талант, за постійну доброзичливу допомогу та підтримку протягом усіх років нашого спілкування» [2, с. 57].

Олена Синчук: «Безкінечна подяка цій світлій людині, подяка за творчі пошуки та муки, які ми вчилися долати, подяка за ту духовну й творчу загартованість, з якою Анатолій Іванович випускав нас, «ребрят», у доросле життя» [5, с. 65].

Тетяна Черепанова: ««Присвячую цю книгу своїм учням» – у цих словах увесь Анатолій Іванович, мій дорогий учитель, який присвятив не тільки книгу, а й усе своє життя без залишку нам, його студентам» [7, с. 69].

Віктор Суворов: «Фаховість, мудрість, завзяття і віра у свою справу допомагали Анатолію Івановичу робити так багато для виховання величезної кількості музикантів, музикантів-піаністів високої людської і професійної якості» [6, с. 60].

Анатолій Іванович Ребро. 1970-ті роки

*Анатолій Іванович Ребро зі своїми учнями
в Полтавському музичному училищі. 1955 рік*

Список використаних джерел :

1. Куришев Є. В. Анатолій Іванович Ребро: спогади через пів століття [Автограф]. *Особистий архів Є. В. Куришева*. 2 арк.
2. Лукашенко Н. О. Слово про Вчителя. *Ребро А. І. Деякі питання мистецтва фортепіанної гри (роздуми вчителя музики)*. Ніжин : Лисенко М. М., 2011. С. 57–59.
3. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепьянной игры (записки педагога). Москва : Музгиз, 1958. 318 с.
4. Ребро А. І. Деякі питання мистецтва фортепіанної гри (роздуми вчителя музики). Ніжин : Лисенко М. М., 2011. 72 с.
5. Синчук О. Я народилася під щасливою зіркою. *Ребро А. І. Деякі питання мистецтва фортепіанної гри (роздуми вчителя музики)*. Ніжин : Лисенко М. М., 2011. С. 65–68.
6. Суворов В. Спогади дисидента-шістдесятника «який намагається дозрівати в наш час». *Ребро А. І. Деякі питання мистецтва фортепіанної гри (роздуми вчителя музики)*. Ніжин : Лисенко М. М., 2011. С. 60–64.
7. Черепанова Т. «Присвячую цю книгу своїм учням». *Ребро А. І. Деякі питання мистецтва фортепіанної гри (роздуми вчителя музики)*. Ніжин : Лисенко М. М., 2011. С. 69–71.